

2.2.

Szövegkompozíció makro- és mikroszinten

Metodológiai megjegyzések a kompozíció kohezív szerkezetének elemzéséhez¹

(Példaszöveg Örkény István *Halhatatlanság* című egyperces)

[Az újvidéki *Híd* című folyóiratban jelent meg 1984-ben]

2.2.0. Bevezetés

Írásomban, néhány alapvető terminológiai kérdés tisztázása után, a következő témákat kívánom több-kevesebb részletességgel érinteni:

szövegek makrokompozíciójának kohezív szerkezete;
az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete;
az első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete;
a bekezdésnyi kompozícióegységek kohezív szerkezete.

Végül, egy szöveg rövid elemzése után, néhány összefoglaló általános megjegyzést kívánok tenni.

2.2.1. Terminológiai megjegyzések

Nincs szándékomban itt annak az elméleti koncepciónak a vázolása, amelyet a kompozíció szerkezetének vizsgálatakor elméleti alapként használok (az adott keretek között erre nem is lenne lehetőségem). Néhány terminológiai kérdéssel azonban, úgy érzem, foglalkoznom kell².

1. Mindenekelőtt szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyünk a *grammatika* és a *kommunikáció* egységei, általánosabban fogalmazva a *ko-textuális* és a *kon-textuális* egységek között. Az előbbiekhöz tartoznak azok az egységek, amelyek nem tartalmaznak tényleges vagy lehetséges (feltételezett) kommunikációszituációra vonatkozó paramétereket, az utóbbiakhoz azok, amelyek ilyen paramétereket tartalmaznak. Nevezzük az egyszerű és összetett *mondatokat* és ezek *láncait* ko-textuális egységeknek, a tényleges vagy lehetséges *megnyilatkozásokat* és ezek *láncait*: kon-textuális egységeknek. Egy lehetséges megnyilatkozáshoz / megnyilatkozáslánchoz úgy juthatunk, hogy vagy egy mondathoz / mondatlánchoz, vagy egy, az adott kommunikációszituációra vonatkozó paramétereitől megfosztott tényleges megnyilatkozáshoz / megnyilatkozáslánchoz lehetséges kommunikációszituációra vonatkozó paramétereket rendelünk.

A ko-textuális és kon-textuális egységek vonatkoztatási rendszerében a *szöveg* fogalmát a következőképpen értelmezem: egy interpretátor „szöveg”-nek minősít egy olyan tényleges vagy lehetséges megnyilatkozást vagy megnyilatkozásláncot, amely véleménye szerint az adott vagy valamely feltételezett kommunikációszituációban az adott vagy valamely feltételezett kommunikatív intenció megvalósítására szolgáló összefüggő és teljes egésznek tekinthető. Más szóval a *szövegszerűséget* nem tekintem megnyilatkozások / megnyilatkozáslánccok inherens tulajdonságának. (Mondatokkal / mondatláncokkal kapcsolatban nem tartom célszerűnek a ’szöveg’ terminus használatát, miként a ’mondat’ terminus használatát sem tartom célszerűnek szövegek önálló alapegységeinek megjelölésére.)

2. Szükségesnek tartom továbbá, hogy különbséget tegyünk konnexitás, kohézió, interpretálhatóság és koherencia között. Ezeket a tulajdonságokat itt megnyilatkozás-lánccokra vonatkozóan kívánom értelmezni.

Egy megnyilatkozásláncot „*konnex*”-nek nevezek akkor, ha bizonyos verbális elemeinek és / vagy az ezekhez rendelt fonológiai, szintaktikai (és / vagy poétikai) kategóriáknak ismétlődő visszatérései következtében tekinthető összefüggőnek. Egy megnyilatkozásláncot „*kohezív*”-nek nevezek akkor, ha összefüggősége szemantikai természetű (a 'szemantika' terminust itt értelemszemantikai jelenségek és az ezeken alapuló korreferencia megjelölésére használva). A pragmatikai jelenségek egyik részét beolvaszthatónak tartom a szintaktikai és értelemszemantikai nyelvi jelenségek közé, másik részét pedig olyanak tekintem, amely az interpretáláskor szerepet játszó (nem a nyelvre vonatkozó) ismeretekkel kapcsolatos.

Hogy milyen jelenségeket / kategóriákat kell fonológiai, szintaktikai, poétikainak, vagy értelemszemantikainak tekinteni, azt minden esetben csak egy adott elmélet keretében lehet egyértelműen definiálni.

Egy megnyilatkozásláncot „*interpretálható*”-nak nevezek egy adott vagy feltételezett *interpretátor*, adott vagy feltételezett *nyelvre és világra vonatkozó ismereteire* hivatkozva, ha ezek az ismeretek lehetővé teszik, hogy ehhez a megnyilatkozáslánchoz olyan esemény- és / vagy állapotkonfigurációt rendeljen, amelynek elemeit általa relevánsnak tartott relációk teszik egymással összefüggővé³.

Egy megnyilatkozásláncot „*explicit módon koherens*”-nek nevezek akkor, ha nem tartalmaz két olyan szomszédos láncszemet, amelyek közé az interpretátor az interpretálhatóság érdekében egy vagy több elemet be kell iktasson. Egy megnyilatkozásláncot „*látens módon koherens*”-nek nevezek akkor, ha ilyen beiktatásra szükség van, de a beiktatott elemeknek a szövegből vagy az interpretátor ismereteiből való levezethetősége nyilvánvalóvá tehető.

3. Végül szükségesnek tartom, hogy különbséget tegyünk textúra és kompozíció között. Metaforikus kifejezéssel élve a *textúra* az a minta, amely egy megnyilatkozáslánc lineáris szövetében különféle elemek és kategóriák ismétlődése következtében jön létre. A *kompozíció* ezzel szemben – ismét metaforikus kifejezéssel élve – a megnyilatkozáslánc hierarchikus architektúrája. Más szóval a 'kompozíció' terminus a megnyilatkozáslánc felépítésének természetére utal, arra, hogy ez a felépítés a megnyilatkozáslánc elemeinek tartott és lineárisan elrendezett megnyilatkozásaiból különféle nagyságrendű s ugyancsak lineárisan elrendezett megnyilatkozástömbökké való szerveződés útján jön létre.

4. Ha a fenti tulajdonságokat szövegekre értelmezzük, a 'szöveg' terminus 1. pontban adott értelmezése következtében, a következő speciális sajátossággal kell számolnunk: az interpretálásnál (és ennek következtében a koherenciánál is) az interpretációként felfogható esemény- és / vagy állapotkonfigurációtól annak nemcsak összefüggőségét, hanem teljességét is megkívánjuk.

Abból a szempontból, hogy melyik tulajdonság melyiknek (szükséges és / vagy elégséges) feltétele – ha egyáltalán –, a felsorolt tulajdonságok között bonyolult összefüggés áll fenn. Ezzel azonban itt részletesen nem kívánok foglalkozni. A bonyolultság annak következménye, hogy az interpretálhatóságot nem tekintem szövegek inherens

2. A szövegkompozíció elemzéséről

tulajdonságának (lásd a fenti explikációt), aminek következtében a koherenciát se tekinthetem annak, s a kohéziót is csak részben.

5. A terminológia egyértelmű használata érdekében a szövegek önálló elemi egységeit (írott szövegek esetén az úgynevezett „mondatzáró írásjelek” által elhatárolt egységeket) „*első fokú kompozícióegységek*”-nek, az ezekből lineáris szerveződés útján közvetlen létrejöttüket „*másodfokú kompozícióegységek*”-nek nevezem, és így tovább. Az első fokú kompozícióegységek komplexitása a bővítés nélküli egyszerű mondatból képezhető potenciális megnyilatkozás komplexitásához viszonyítva írható le.

6. A terminológiai kérdések tárgyalásának befejezéséként a konferencia és tanulmányom címéhez visszatérve a következőket szeretném mondani: A „mondat belső rendje” helyett én potenciális megnyilatkozások, illetőleg potenciális első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetéről fogok beszélni, és pedig kon- és ko-textusuk relációjában. Minthogy a mondat belső rendje számomra a mondatösszetevők lineáris elrendeztségét jelenti, szórendről csak azokkal az összetevőkkel kapcsolatban beszélek, amelyeknek valamennyi közvetlen összetevője szó; a szigorú értelemben vett szórenddel kapcsolatos kérdéseket ezért az „első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete” téma keretében fogom érinteni.

2.2.2. Szövegek makrokompozíciójának kohezív szerkezete

Szövegek makrokompozíciójának szerkezetét elemezhetjük mind a szövegben kifejezésre juttatott események és / vagy állapotok konfigurációja, mind a szövegek nyelvi megszerkesztettsége felől nézve, ha e két szempont nem is választható el minden esetben egymástól⁴.

1. Az *események és / vagy állapotok konfigurációja felől nézve* a makrokompozíció szerkezetének elemzésekor és leírásakor arra a kérdésre összpontosítjuk figyelmünket, hogy ennek a konfigurációnak milyen szubkonfigurációi (majd ezeknek milyen szubszubkonfigurációi) milyen lineáris egymásutánban jutnak a szövegben kifejezésre.

Bizonyos szövegtípusokhoz tartozó szövegek esetében, ahol úgynevezett tipikus események és / vagy állapotok konfigurációjának kifejezésre juttatásáról van szó, egy nyelvközösségen belül az idők folyamán kialakulhatnak konvenciók a teljes konfiguráció szegmentálására és a szubkonfigurációk lineáris elrendezésére vonatkozóan. Ilyen konvenciókról beszélhetünk például különféle típusokhoz tartozó irodalmi szövegek esetében, de beszélhetünk egy-egy szaktudomány területéhez tartozó jelenségek leírásával kapcsolatban, sőt bizonyos praktikus tevékenységek gyakorlásakor rendszeresen elkészítendő szövegekkel kapcsolatban is. Az utóbbiakhoz tartozhatnak például az orvosi zárójelentések, a kihágásoknál felvett jegyzőkönyvek, bírói ítéletek stb.

Ha bizonyos események és / vagy állapotok konfigurációjára vonatkozóan értelmezhető egy úgynevezett természetes lineáris egymásután, akkor bizonyos esetekben ennek szigorú követése, más esetekben ennek nem követése lehet a szöveg megkomponálásakor a cél. A döntés történhet irodalmi (műfaji) szempontból, gondoljunk például a krimikre, történhet pedagógiai szempontból, gondoljunk például bizonyos összefüggések deduktív vagy induktív bemutatására, de történhet bármely más, adott esetben teljesen idioszinkretikus szempontból is.

Elképzelhető egy olyan általános retorika, amely valamennyi szövegtípushoz tartozó szöveg makrokompozíciójára vonatkozóan kodifikálja a fennálló konvenciókat, konvenciótípusokat⁵.

2. A *nyelvi megszerkesztettség felől* nézve a makrokompozíció szerkezetének elemzésekor és leírásakor arra a kérdésre összpontosítjuk figyelmünket, hogy a makrokompozíció egyes tömbjeit milyen értelemszemantikai és korreferenciális elemek / relációk, és milyen módon kapcsolják össze.

Az egyes makrotömbökben a legtöbb esetben találhatunk olyan első fokú kompozícióegységeket, amelyek fő feladata az egyes tömbök közötti kohezív kapcsolat biztosítása. Ilyen első fokú kompozícióegységek például azok, amelyek úgy kezdődnek, hogy „Ebben az időben...”, „Ebben a városban...”, „Ennek a családnak...”, „Ha az előzőekben leírt vegyületet...”, „A fentiekben leírtakkal magyarázható, hogy...” stb.

Mínthogy azonban most nem ennek a témának a vizsgálata a fő célom, ezzel a kérdéssel itt részletesebben nem kívánok foglalkozni.

2.2.3. Az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete

Az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezete bizonyos aspektusainak kutatására vonatkozóan igen kiterjedt az irodalom. Ezek azok az aspektusok, amelyekre a 'téma – réma', 'téma – propositum', 'téma – fókusz', 'topic – comment' terminuspárok, illetőleg a 'funkcionális mondatperspektíva', a 'kommunikatív dinamizmus', az 'aktuális mondattagolás' stb. terminusok utalnak. Ha azonban figyelembe vesszük azt, hogy egy első fokú kompozícióegység terjedelme tetszőleges lehet, s hogy a kutatás jórészt mondat – ezen belül is főleg egyszerű mondat – nagyságrendű egységekre irányult, valamint, hogy a felsorolt terminusok használatára vonatkozóan nem rendelkezünk egyértelműen használható definíciókkal, akkor azt kell mondanunk, hogy még ezekre az aspektusokra vonatkozóan is tisztázatlan sok kérdés⁶.

Én itt csupán egyetlen példa – teljességre igényt nem tartó – tárgyalásával kapcsolatban szeretnék az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetének néhány aspektusára rámutatni.

1. Egy *mondat* szintaktikai konnexitása több-kevesebb egyértelműséggel leírható egy jól definiált szintaxis segítségével. Az egyértelműség a mondat komplexitásának arányában csökken(het), gondoljunk például a többszörösen összetett mondatokra.

Egy potenciális megnyilatkozás szintaktikai konnexitásának leírásához azonban már nem elég maga a szintaxis. Egy potenciális megnyilatkozás szintaktikai konnexitása (szintaktikai és kommunikatív jól formáltsága) attól függ, hogy tudunk-e olyan ko-textust (vagy kon-textust) találni, amelyben az adott megnyilatkozás – összetevőinek adott elrendezésével – jól formáltnak hat. Ez a megfogalmazás azért csaknem tautologikus, mert jelenleg nem rendelkezünk azokkal az ismeretekkel, amelyek alapján egy tetszőleges mondattal kapcsolatban eldönthetnénk, hogy összetevőinek milyen lineáris elrendezéseivel tekinthető (szintaktikailag és kommunikatív) jól formált lehetséges megnyilatkozásnak.

Egy mondat lehetséges kommunikatív realizációi meghatározásának kérdéseit az (1) mondatra vonatkozóan kívánom az alábbiakban szemléltetni.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

(1) *Mária uborkát vásárol Annával.*

A formálisan lehetséges realizációk meghatározásához először e mondat matematikailag lehetséges permutációs variánsait kell előállítanunk. Tekintettel arra, hogy e mondat összetevőinek száma négy, s négy elem permutációinak száma 24, 24 permutációs mondatvariánsot kapunk. Ezeket a variánsokat azután különféle kommunikatív paraméterekkel kell kombinálnunk. Ilyen kommunikatív paraméter például a mondat egy vagy több összetevőjének új információt hordozó jellege (nevezzük ezeket az összetevőket a mondat „kommunikatív főhangsúlyos elemei”-nek).

Amennyiben azoknak az összetevőknek a száma, amelyeket nem tekintünk új információ hordozójának, kettő vagy nagyobb, mint kettő, ezeket vagy *kommunikatív egyenrangú* elemeknek tekintjük, vagy közülük egyet *kommunikatív mellékhangsúlyos* elemnek tekinthetünk.

A formálisan lehetséges realizációk számát ezeknek a paramétereknek a figyelembevételével a következőképpen kapjuk meg:

(2)

- (a) ha az (1) mind a négy összetevőjét új információ hordozójának tekintjük, a formálisan lehetséges realizációk száma annyi, mint a permutációké, azaz 24;
- (b) ha az (1) három összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből három négyféleképpen választható ki, a formálisan lehetséges realizációk száma négyszerese a permutációk számának, azaz 96;
- (c) ha az (1) két összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből két elem hatféleképpen választható ki, a permutációk számát meg kell szoroznunk hattal, aminek következtében 144 formálisan lehetséges realizációt nyerünk; minthogy azonban az új információ hordozójának nem tekintett két összetevő bármelyikét mellékhangsúlyosnak tekinthetjük, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 3×144 , azaz 432;
- (d) ha az (1) egy összetevőjét tekintjük új információ hordozójának, mivel négy elemből egy négyféleképpen választható ki, a permutációk számát meg kell szoroznunk néggyel, aminek következtében 96 formálisan lehetséges realizációt nyerünk; minthogy azonban az új információ hordozójának nem tekintett három összetevő bármelyikét mellékhangsúlyosnak tekinthetjük, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 4×96 , azaz 384;
- (e) tekinthetjük végül az (1)-et úgy is, hogy annak egyetlen összetevője se hordoz új információt, azaz a formálisan lehetséges realizációk száma annyi, mint a permutációké; minthogy azonban ebben az esetben is tekinthetjük bármelyik összetevőt mellékhangsúlyosnak, a formálisan lehetséges realizációk száma (azokkal az esetekkel együtt, amelyekben a mellékhangsúlytól eltekintünk) 5×24 , azaz 120.

A formálisan lehetséges realizációk száma ennek a számításnak az alapján összesen 1056!

Lássunk a realizációk formálisan lehetséges számának fenti absztrakt meghatározásához legalább egy konkrét példát.

(3)

A (2)(d) egyik lehetséges eleme például az a realizáció, amelyben az „uborkát” szót tekintjük új információ hordozójának. (Jelöljük az egyes szavakat kezdőbetűikkel, s az új információ hordozójának tekintett „uborkát” szót *u*-val.) A formálisan lehetséges négy permutációs alapsor ebben az esetben a következő:

u	M	v	A
M	*u*	v	A
M	v	*u*	A
M	v	A	*u*

A négy alapsor mindegyikében permutálhatjuk az „M”, „v” és „A” elemeket, aminek következtében valamennyi sorból hat permutációt nyerhetünk. A harmadik sorból például a következő hatot:

M	v	*u*	A
M	A	*u*	v
A	v	*u*	M
A	M	*u*	v
v	M	*u*	A
v	A	*u*	M

A permutációk mindegyikét tekinthetjük továbbá mellékhangsúly nélkülinek, vagy olyanoknak, amelyben egy elem mellékhangsúly hordozója. (Jelöljük a mellékhangsúlyt hordozó elemet aposztróffal.) E lehetőségek figyelembevételével kaphatjuk például az első permutációból a következő négy variánst:

M	v	*u'*	A
M'	v	*u*	A
M	v'	*u*	A
M	v	*u*	A'

A négy permutáció-alapsorból tehát összesen $4 \times 6 \times 4$ formálisan lehetséges realizációt kaphatunk, azaz 96-ot. Miután pedig nemcsak az „u” összetevőt, hanem az „M”-et, a „v”-t és az „A”-t is új információt hordozó elemnek tekinthetjük, a (2)(d)-ben megadott paraméterek alkalmazásával 4×96 , azaz 384 formálisan lehetséges variációt kapunk.

2. A lehetséges megnyilatkozások kohézív szerkezetének általános elemzése szempontjából az első kérdés annak eldöntése, hogy a formálisan lehetséges variánsok közül melyek tekinthetők ténylegesen lehetséges megnyilatkozásnak. Ahhoz, hogy erre a kérdésre választ kaphassunk, meg kell próbálnunk olyan kontextusokat konstruálni, amelyekben az egyes variánsok az abban a kontextusban feltételezhető kommunikatív funkció betöltésére alkalmasnak minősülhetnek. Az egyes variánsok kontextusokba való be-

ágazásánál e variánsokhoz további paraméterként különféle prozódiai és / vagy szünet-struktúrákat rendelhetünk.

3. Ha nem is kívánjuk feltételezni, hogy az (1) mondatnak a fentiekben kiszámított mind az 1056 formálisan lehetséges realizációja *ténylegesen lehetséges megnyilatkozásnak* minősülhet, a *ténylegesen lehetséges realizációk* száma meglehetősen nagy lesz. E realizációk kohezívitása szempontjából alapvető kérdés annak eldöntése, hogy e realizációk mindegyikével kapcsolatban a többi realizációjától különböző jelentésről lehet-e (kell-e) beszélni, vagy e realizációkból a jelentések különbözősége szempontjából többkevesebb elemet tartalmazó csoportokat alkothatunk. Ha ez az utóbbi eset áll fenn, akkor az egyes csoportok elemeivel kapcsolatban azt kell vizsgálnunk, hogy jelentésük azonos-sága mellett mi bennük a különböző. (Ez az elemzés természetesen feltételezi annak egy-értelmű tisztázását, hogy milyen esetben lehet (kell) azonos jelentésről beszélnünk.)

Ahhoz, hogy egy adott mondathoz rendelhető *ténylegesen lehetséges megnyilatkozásokra* vonatkozóan kellően általános kijelentéseket tehessünk, meg kell vizsgálnunk végül, hogy a *tényleges lehetőség* a mondatösszetevők milyen szintaktikai, szemantikai vagy más kategóriáinak és / vagy a kontextusok milyen paramétereinek függvénye⁷.

4. A lehetséges megnyilatkozások kohezív szerkezetének vizsgálata az *első fokú kompozícióegységek* kohezív szerkezetének vizsgálata szempontjából alapvető jelentőségű. Az első fokú kompozícióegység kohezív szerkezetének vizsgálata ugyanis optimálisan úgy lenne végrehajtható, ha a szóban forgó kompozícióegységet először lehetséges megnyilatkozásnak tekintenénk, mint ilyenhez hozzárendelnénk a lehetséges kontextuális paramétereket és az ezeknek megfelelő kommunikatív funkciókat, végül elemeznénk, hogy e kompozícióegység *tényleges* ko-textusa e paraméterek melyikének tesz eleget, s hogy az e paramétereknek megfelelő kommunikatív funkció beilleszthető-e az adott ko-textusba.

2.2.4. Az első fokú kompozícióegységek elemi összetevőinek kohezív szerkezete

Az előzőekben a megnyilatkozások és az első fokú kompozícióegységek kohezív szerkezetének vizsgálataival kapcsolatban az egyszerű mondat, illetőleg az ahhoz rendelhető lehetséges kommunikatív realizációk néhány kérdésével foglalkoztam. Itt a *megnyilatkozások, illetve első fokú kompozícióegységek elemi összetevőivel* kívánok röviden foglalkozni⁸.

1. Az (1) egyszerű mondatnál kapcsolatban a lehetséges kommunikatív realizációk vizsgálatánál hallgatólágosan azt tételeztem fel, hogy minden permutáció esetében ugyanannak az eseménynek a kifejezésre juttatásáról van szó, azaz arról, hogy MÁRIA UBORKÁT VÁSÁROL ANNÁVAL. Ez a feltételezés azonban mind összetett mondatok, mind elemi összetevők (beágyazást nem tartalmazó szintagmák) esetében megengedhetetlen. (Az se biztos, hogy egyszerű mondatokkal kapcsolatban minden esetben megengedhető.)

Gondoljunk például olyan elemi összetevőkre, mint a (4)-ben és (5)-ben megadottak.

- (4) (a) *a befejezetlen negyedik szimfónia;*
(b) *a negyedik befejezetlen szimfónia;*
- (5) (a) *egy lassú gyors autó;*
(b) *egy gyors lassú autó;*

E példák esetében nyilvánvaló, hogy a szintaktikai szempontból megengedhető permutációk megváltoztatják az összetevő jelentését. A permutációval megváltozik ugyanis az egyes jelzők fókuszában álló kifejezés: a negyedik szimfónia, amelyik befejezetlen vs a befejezetlen szimfóniák közül a negyedik; a gyors autók közül egy lassú vs a lassú autók közül egy gyors.

2. Vannak olyan esetek is, amelyekben jelentésváltozásról vagy egyáltalán nem lehet, vagy nem lehet olyan egyértelműséggel beszélni, mint a (4) és az (5) példa esetében. Milyen változások jönnének például létre, ha a (6)-ban felcserélnénk a jelzők sorrendjét? Felcserélhetjük-e ezt a sorrendet egyáltalán tetszőleges módon?

(6) *egy szép, kétfülű, nagy, hasas, fekete, spanyol, barokk, kerámia virágváza*

3. Külön problémát jelent továbbá azoknak az összetevőknek az esete, amelyeket „halmozott főnévi csoport”-nak vagy „halmozott igei csoport”-nak nevezhetünk. Ilyenek például a (7)-ben és a (8)-ban megadottak⁹.

- (7) (a) *nem mert eljönni sem Péter, sem Laci, sem Jóska;*
 (b) *nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai;*
- (8) (a) *hadonászott és ordítózott;*
 (b) *csak ült és sírt;*
 (c) *ismerték és félték a nádas lakói.*

A (7)(a)-ban a halmozott főnévi csoport elemei minden valószínűség szerint különösebb megkötés nélkül permutálhatók. A (7)(b) esetében mintha a sorrendet valami determinálná: a „sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak” sorrend nekem például nem hatna olyan természetesnek – lehet, hogy mivel a nyulakat és ürgéket mezei állatoknak tekintem, egy csoportban kívánom látni őket, ezért nem akarok elfogadni olyan permutációt, amelyben el vannak választva egymástól. Vagy talán szerepet játszik itt a ritmus és / vagy az egyes összetevők hosszúsága is?

A (8)(a)-ban az igei csoport elemei minden valószínűség szerint különösebb jelentést érintő vagy kommunikatív következmény nélkül felcserélhetők. A (8)(b)-ben azonban: mintha ez már nem lenne olyan természetes, jöllehet – hasonlóan a (8)(a)-hoz – itt is egyidejű eseményekről van szó. A (8)(c)-ben nem cserélhetjük fel az igei csoport elemeit, mert a *félték* esemény feltételezi az *ismerték* eseményt, aminek következtében az „ismerték és félték” hat természetes sorrendnek. (E két elemet felcserélhetnénk azonban például a következő módon: „félték, mert ismerték”.)

4. Ezekkel a példákkal az elemi összetevők kohezív szerkezetének csupán néhány aspektusát érintettem. Nagy számú konstruált és szövegekben valóban előforduló szintagma elemzése szükséges ahhoz, hogy akár csak magukat a főbb kérdéscsoportokat valamennyire is tisztán láthassuk. Egy-egy adott lineáris elrendezés megváltoztatása szemantikai és / vagy kommunikatív következményének az egyes (szintaktikai-szemantikai) szókategóriáktól és ko-textustól függő általános leírására csak azután történhet kísérlet.

2.2.5. A bekezdésnyi kompozícióegységek kohezív szerkezete

A bekezdésnyi kompozícióegység az a szövegegység, amelynek elemzésével mind a nyelvészet, mind a retorika, mind a stilisztika keretében viszonylag sokat foglalkoztak. Az alapkérdések jó része azonban még ezzel a kompozícióegységgel kapcsolatban is tisztázatlan. Az alábbiakban ezek közül az alapkérdések közül szeretném a (véleményem szerint) három legfontosabbat megemlíteni¹⁰.

1. A szöveg egésze felől nézve az alapkérdés annak eldöntése, hogy milyen terjedelmű tematikus egység képezze az egyes bekezdésnyi kompozícióegységek tartalmát. Ennek az elhatárolásnak van azonban egy ehhez a globális aspektushoz képest lokális aspektusa is, éspedig a szomszédos bekezdések egymástól való elhatárolásáé. Ezzel kapcsolatban a fő kérdés annak eldöntése, hogy az úgynevezett átvezető első fokú kompozícióegységek hova tartozzanak: ezek képezzék az egyes bekezdések bevezető összetevőjét, vagy ezek legyenek az egy-egy bekezdést lezáró összetevők, illetőleg hogy esetleg mi szól egyik esetben az első, másik esetben a második megoldás mellett. A tematikus egységek meghatározásának és elhatárolásának a vizsgálatánál retorikai, stilisztikai és szövegtípus-specifikus szempontok valószínűleg együtt játszanak szerepet.

2. Egy-egy bekezdésnyi kompozícióegységen belül az alapfeladat az úgynevezett tematikus progresszió megjelenési formáinak a vizsgálata és leírása. Ez a vizsgálat ki kell terjedjen annak elemzésére is, hogy egy bekezdés első első fokú kompozícióegységének struktúrájára mily mértékben meghatározó a második első fokú kompozícióegység téma – réma struktúrája, e kettő együtt a következőre, és így tovább. Ez a meghatározó jelleg valószínűleg olyan természetű, hogy a lineáris elrendezés mindegyik pontján bizonyos téma – réma struktúrák nagyobb valószínűséggel realizálhatók, mint mások, s némelyek bizonyosan nem, vagy csak igen kis valószínűséggel jöhetnek számításba. Lényeges feladat lenne ezeknek a valószínűségi faktoroknak a feltárása.

3. A tematikus progresszió vizsgálatától nem választható el annak a kérdésnek a vizsgálata sem, hogy egy bekezdésen belül mely első fokú kompozícióegységek cserélhetők fel egymással, melyek nem, s mik a felcserélhetőséget lehetővé tevő, illetőleg kizáró faktorok, valamint hogy mik a felcserélés szemantikai és / vagy kommunikatív következményei.

2.2.6. Adalékok Örkény István „Halhatatlanság” című műve lineáris elrendezhetőségének vizsgálatához

Az alábbiakban egy szöveg globális elemzése alapján kívánom érzékeltetni a kohezív szerkezet lineáris elrendezéssel kapcsolatos néhány aspektusát. Kizárólagos célom a lineáris elrendezés problematikája komplexitásának bemutatása.

1. Örkény István *Halhatatlanság* című egypercese lineáris elrendezésének néhány aspektusa

(9) HALHATATLANSÁG

Már nem volt fiatal, de még jól bírta magát; ismerték és félték a nádas lakói, de még azon túl is, közelben-távolban, minden négy lábú lény. Látsa nem romlott, s

ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát, úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöveget.

És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve. De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai, mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával, fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig, míg el nem állt a szél.

Sem az egyes kompozícióegységek közvetlen jelentésének, sem az egész szöveg közvetlen és közvetett jelentésének kérdéseit nem kívánom tárgyalni, minden kompozícióegység elemzésénél abból indulok ki, hogy annak jelentését már ismerjük.

Metaforikus kifejezéssel élve azokat a verbális dominókockákat kívánom meghatározni, amelyekből e szöveg – globális linearitásának változatlanul hagyása mellett – újrakomponálható. E dominókockák csoportjait szemlélteti (10). Az újrakomponálás azt jelenti, hogy valamennyi csoportból kiválasztunk egy elemet, és azokat a (10)-ben megadott sorrendnek megfelelően egymásután illesztjük.

(10)

- 1.1a Már nem volt fiatal,
Már fiatal nem volt,
Fiatal már nem volt,
Fiatal nem volt már,
Nem volt fiatal már,
Nem volt már fiatal,
- 1b de még jól bírta magát;
de még magát jól bírta;
de jól bírta még magát;
de magát jól bírta még;
de jól bírta magát még;
de magát még jól bírta;
- 1c ismerték és félték a nádas lakói,
ismerték a nádas lakói és félték,
a nádas lakói ismerték és félték,
- 1d de még azon túl is,
de azon túl is még,
- 1e közelben-távolban, minden négylábú lény.
minden négylábú lény, közelben-távolban.
 $6 \times 6 \times 3 \times 2 \times 2 = 432$
- 1.2a Látása nem romlott,
Nem romlott látása,
- 2b s ha ezerméteres magasságból kiszemelte zsákmányát,
s ha ezerméteres magasságból zsákmányát kiszemelte,
s ha zsákmányát ezerméteres magasságból kiszemelte,
s ha zsákmányát kiszemelte ezerméteres magasságból,
s ha kiszemelte ezerméteres magasságból zsákmányát,
s ha kiszemelte zsákmányát ezerméteres magasságból,
s ezerméteres magasságból ha kiszemelte zsákmányát,

2. A szövegkompozíció elemzéséről

- s ezerméteres magasságból ha zsákmányát kiszemelte,
s zsákmányát ha ezerméteres magasságból kiszemelte,
s zsákmányát ezerméteres magasságból ha kiszemelte,
- 2c úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
úgy csapott le rá, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
úgy csapott rá le, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget.
rá úgy csapott le, mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott le rá.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, úgy csapott rá le.
mint egy kalapács, mely egyetlen ütéssel veri be a szöget, rá úgy csapott le.
mint egy kalapács, mely a szöget egyetlen ütéssel veri be, rá úgy csapott le.
 $2 \times 10 \times 12 = 240$
 $432 \times 240 = 103\,080$
- 2.1 És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak megállt a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között egyszer csak a szíve megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve egyszer csak megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.
És így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.
És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak két lassú szárnycsapás között megállt.
És így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt két lassú szárnycsapás között.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak megállt a szíve.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, egyszer csak a szíve megállt.
És két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, a szíve egyszer csak megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között megállt a szíve.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, két lassú szárnycsapás között a szíve megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve két lassú szárnycsapás között megállt.
És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt két lassú szárnycsapás között a szíve.

És egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve két lassú szárnycsapás között.

És egyszer csak két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És egyszer csak két lassú szárnycsapás között így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt.

És két lassú szárnycsapás között egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, megállt a szíve.

És két lassú szárnycsapás között egyszer csak így, viruló korában, ereje teljében, a szíve megállt.

- 2a De nem mertek előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,
De nem mertek előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,
De nem mertek sem a nyulak előbújni, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem az ürgék előbújni, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem a nyulak, sem az ürgék,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai előbújni, sem az ürgék, sem a nyulak,
De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék előbújni, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak előbújni, sem a környező falvak baromfiai,
De nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai előbújni,
De nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai előbújni,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék előbújni,
De nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak előbújni,
De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,
De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek,
De előbújni sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem a nyulak nem mertek, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem a nyulak, sem az ürgék,
De előbújni sem a környező falvak baromfiai nem mertek, sem az ürgék, sem a nyulak,
De előbújni nem mertek sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni nem mertek sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai,
De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék,
De előbújni nem mertek sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak,
De sem a nyulak, sem az ürgék, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,
De sem az ürgék, sem a nyulak, sem a környező falvak baromfiai nem mertek előbújni,
De sem a környező falvak baromfiai, sem a nyulak, sem az ürgék nem mertek előbújni,
De sem a környező falvak baromfiai, sem az ürgék, sem a nyulak nem mertek előbújni,
- 2b mert ő ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
mert ő ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
mert ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett,

2. A szövegkompozíció elemzéséről

mert ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett, ezer méter magasban,
 mert ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ott lebegett,
 mert ott lebegett ő ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával,
 mert ott lebegett ő kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett ezer méter magasban ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ott lebegett ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával ő, ezer méter magasban,
 mert ott lebegett kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő,
 mert ezer méter magasban ő ott lebegett, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban, ő kiterjesztett szárnyával ott lebegett,
 mert ezer méter magasban ott lebegett ő, kiterjesztett szárnyával,
 mert ezer méter magasban ott lebegett, kiterjesztett szárnyával ő,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett,
 mert ezer méter magasban, kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő,
 mert kiterjesztett szárnyával ő ott lebegett, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával ő, ezer méter magasban ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával ott lebegett ő, ezer méter magasban,
 mert kiterjesztett szárnyával, ott lebegett ezer méter magasban ő.
 mert kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ő ott lebegett,
 mert kiterjesztett szárnyával, ezer méter magasban ott lebegett ő,

- 2c fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve még két vagy három percig,
 fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig túlélve,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve a halált,
 fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált túlélve,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált még két vagy három percig,
 túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig a halált,
 túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 túlélve a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 túlélve még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve még két vagy három percig,
 a halált fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig túlélve,
 a halált még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
 a halált még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban.
 a halált túlélve még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban,
 a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban még két vagy három percig,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban túlélve a halált,
 még két vagy három percig fenyegető mozdulatlanságban a halált túlélve,
 még két vagy három percig túlélve fenyegető mozdulatlanságban a halált,
 még két vagy három percig túlélve a halált fenyegető mozdulatlanságban,
 még két vagy három percig a halált fenyegető mozdulatlanságban túlélve,
 még két vagy három percig a halált túlélve fenyegető mozdulatlanságban,

2d míg el nem állt a szél.

míg a szél el nem állt.

a szél míg el nem állt.

$$32 \times 24 \times 24 \times 3 = 55\,296$$

$$22 \times 55\,296 = 1\,216\,512$$

$$103\,680 \times 1\,216\,512 = 126\,127\,964\,163$$

2. A *Halhatatlanság* első fokú kompozícióegységeinek és ezek elemi összetevőinek lineáris átrendezésénél csak olyan variánsokat vettem figyelembe, amelyeket intuitíve, minden latolgatás nélkül ténylegesen lehetséges variánsoknak tartok, s azt hiszem, azoknak tartaná bárki más is.

A variánsok száma így is szinte hihetetlenül nagy:

az <i>első</i> bekezdés	
első első fokú kompozícióegysége esetében	432,
második első fokú kompozícióegysége esetében	240,
a <i>második</i> bekezdés	
első első fokú kompozícióegysége esetében	92,
második első fokú kompozícióegysége esetében	55 196.

Nem vizsgáltam itt a kérdést, hogy az általam önálló összetevőknek tekintett összetevők sorrendje felcserélhető-e az egyes első fokú kompozícióegységeken belül, illetve hogy az első fokú kompozícióegységek sorrendje felcserélhető-e az egyes bekezdéseken belül. Az egyes összetevők morfológiai szerkezetének változatlanul hagyása mellett ez nem látszik lehetségesnek. A variánsok száma az egyes bekezdésekre vonatkozóan ennek következtében a következő:

az <i>első</i> bekezdés variánsainak a száma	103 680,
a <i>második</i> bekezdés variánsainak a száma	1 216 512.

Mínthogy a két bekezdés nem cserélhető fel egymással, a szöveg lehetséges variánsainak a száma – a fenti szám adatokra támaszkodva – több mint 126 milliárd!

Én ezt a számot itt nem kívánom kommentálni. Hogy ennyi lehetőséget hogy lehet egy részletekbe menő analízis során figyelembe venni, további kutatás tárgyát kell képezze. Ehhez a kérdéshez itt még egy óvatos megjegyzést se kívánok fűzni.

2.2.7. Összefoglaló megjegyzések

Az alábbiakban azokat a feladatokat kívánom röviden összefoglalni, amelyek véleményem szerint a szövegkompozíció kohezív szerkezete vizsgálatának elsőként megoldandó feladatai.

(a) Mindenekelőtt definiálni kell az 'azonos esemény és / vagy állapot' ('események és / vagy állapotok azonos konfigurációja'), az 'azonos jelentés' és az 'azonos kommunikatív főhangsúly' fogalmakat. – Az 'azonos jelentés' fogalmát értelmezni kell olyan első fokú kompozícióegységekre, amelyek összetevőik lineáris elrendezésében különböznek egymástól, valamint olyanokra, amelyek elemi összetevőik morfológiai szerkezetében térnek el egymástól.

(b) Vizsgálni kell, hogy mik az első fokú kompozícióegységek azon elemi összetevőinek a kategoriális jellemzői, amelyek lineáris szerkezete szintaktikailag megváltoztatható ugyan, de a lineáris elrendezés megváltoztatása következtében megváltozik a jelentése is.

2. A szövegkompozíció elemzéséről

(c) Vizsgálni kell, hogy mik azoknak az első fokú kompozícióegységeknek a kategoriális jellemzői, amelyek lineáris szerkezete (elemi összetevőinek sorrendje) szintaktikailag megváltoztatható ugyan, de a lineáris elrendezés megváltoztatása következtében megváltozik a jelentése is.

(d) Vizsgálni kell végül a bekezdésnyi kompozícióegységek szerkezetének jellemzőit (mindenelőtt az első fokú kompozícióegységek bekezdésen belüli lineáris átrendezhetőségének lehetőségeit és a tematikus progresszió különféle manifesztációs formáit).

A (c) és (d) feladat elvégzését először kisebb komplexitású első fokú kompozícióegységekre és bekezdésekre kell korlátozni, mert ahogy azt az előző fejezetben elemzett szöveg esetében láthattuk, a komplexitás növekedésével szinte elképzelhetetlen mértékben nő (nöhet) a lehetséges variánsok száma.

Az ezekre a feladatokra korlátozott kutatás eredményei alapján, célszerű azután a makrokompozíció magasabb szintjeire vonatkozó kutatás stratégiájának kidolgozását megkezdni. Ezzel nem kívánom azt állítani, hogy azok a kutatások, amelyek más módszerekkel elemzik a makrostruktúrát – itt elsősorban az emlékezetvizsgálattal kapcsolatos kutatásokra gondolok, – nem hozhatnak hasznos eredményeket. Az elsősorban szövegelméleti és az elsősorban pszichológiai kutatások azonban lényegileg más természetűek, egyik se helyettesíthető a másikkal.

Jegyzetek

- (1) Ez a tanulmány a magyar szórend kérdéseivel foglalkozó pécsi nyelvészeti konferencián elhangzott előadásom utólag kidolgozott, kibővített változata.
- (2) Ehhez a kérdéshez lásd bővebben a Hatakeyama – Petőfi – Sözer: 1983a. és 1983b. tanulmányokat, valamint a Conte (Hg.): 1984. kötet többi tanulmányát.
- (3) A szöveginterpretáció kérdéséhez lásd Petőfi: 1982. és Danyi: 1984.
- (4) A makrokompozíció kérdéséhez lásd pl. van Dijk: 1979., Petőfi – Sözer (eds.): 1983., Rumelhart: 1980. és Sfiklaci: 1982.
- (5) A retorikai kutatás néhány aktuális kérdéséhez lásd Garcia-Berrio – Albaladejo-Mayordomo forthc.
- (6) Az erre az aspektusra vonatkozó – elsősorban angol, cseh, német és francia – kutatás hasznos összefoglaló bemutatásaként lásd Lutz: 1981. Lásd továbbá Scinto: 1981.
- (7) Az (1) „uborkát vásárol” összetevőjének a szerkezete például nyilvánvalóan más, mint a „Mária színházba megy Annával” mondat „színházba megy” összetevőjéé. Ez a másság kihatással van a lineáris átrendezhetőségre vagy a flexibilitás irányában, vagy az ellenkező irányban.
- (8) Ehhez a kérdéshez lásd Posner: 1980. A (4), (5) és (6) példákat ebből a tanulmányból vettem, bővebb elemzésüket lásd ott.
- (9) A (7)(b) és (8)(c) példák az ebben a tanulmányban elemzett szöveg elemi összetevői.
- (10) Ehhez a kérdéshez lásd Békési: 1982., Chaplen: 1970., Garcia-Berrio – Albaladejo-Mayordomo forthc. és a *Symposium on the paragraph* című kötetet.

Irodalomjegyzék

BÉKÉSI IMRE:

1982. *Szövegszerkezeti alapvizsgálatok (Magyar újságíróanyag alapján)*. Budapest, Akadémiai Kiadó.

CHAPLEN, FRANK:

1970. *Paragraph Writing*. London, Oxford University Press.

CONTE, MARIA-ELISABETH (Hg.):

1984. *Kontinuität und Diskontinuität in Texten und Sachverhaltskonfigurationen. (Diskussion über Konnexität, Kohäsion und Kohärenz)*. Hamburg, Buske.

DANYI MAGDOLNA:

1984. „Nyelvészet, szöveg, interpretációelmélet. Beszélgetés Petőfi S. Jánossal”, *Híd*, 1984/1. 62-92.

VAN DIJK, TEUN A.:

1979. *Macro-Structures*. Hillsdale, N. J., Erlbaum.

GARCIA-BERRIO, ANTONIO & TOMAS ALBALADEJO-MAYORDOMO, forthc.:

„Compositional Structure, Macro-structures”, in: *Text and Discourse Constitution. Empirical Aspects, Theoretical Approaches*. ed. by Petőfi, János S. Berlin, New York, de Gruyter.

HATAKEYAMA, KATSUHIKO – JÁNOS S. PETŐFI – EMEL SÖZER:

1983a. „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz”, in: Conte, M.-E. (Hg.): 1984.

1983b. „Nachtrag zu „Text, Konnexität, Kohäsion, Kohärenz”, ugyanebben a kötetben.

LUTZ, LUISA:

1981. *Zum Thema „Thema”. Einführung in die Thema-Rhema-Theorie*. Hamburger Buchagentur.

Örkény István:

1969. *Egyperces novellák*. Budapest, Magvető.

PETŐFI S. JÁNOS:

1982. „Szöveg, modell, interpretáció”, in: *Tanulmányok / Studije. A Magyar nyelv, Irodalom és Hungarológiai kutatások Intézetének kiadványa*, 15. füzet: *Szövegelmélet, Újvidék*.

PETŐFI, JÁNOS S. & EMEL SÖZER (eds.):

1983. *Micro and Macro Connexity of Texts*. Hamburg, Buske.

POSNER, ROLAND:

1980. „Ikonismus in der Syntax. Zur natürlichen Stellung der Attribute”, *Zeitschrift für Semiotik*, Band 2.

RUMELHART, De E.:

1980. „On evaluating story grammars”. *Cognitive Science* 4.

SCINTO LEONARD F. M.:

1981. *The Acquisition of Functional Composition Strategies for Text*. Hamburg, Buske.

SÍKLAKI ISTVÁN:

1980. *Elbeszélő szövegekkel kapcsolatos kutatások*. Budapest, Tömegkommunikációs Kutatóközpont.

Symposium on the Paragraph

1966. = *College Composition and Communication* 17.